

УДК 351.83:314.1 (477)

Проблеми формування «демографічного законодавства» в Україні

Л.М. МЕЛЬНИЧУК

Міністерство соціальної політики України, м. Київ, Україна,
E-mail: melara@ukr.net

Авторське резюме

Проаналізовано національне законодавство у контексті стратегічних орієнтирів, напрямів державного впливу на процеси демографічного розвитку, впровадження демографічної політики в Україні. Розглянуто низку прийнятих урядом нормативно-правових актів, спрямованих на подолання негативних тенденцій відтворення населення, на зміни демографічної ситуації. Доведено недостатність та недосконалість нормативно-правового забезпечення реалізації демографічної політики. Показано, що наявні нормативно-правові акти не створюють достатньої правової основи для конкретної управлінської чи регулюючої діяльності у цій сфері, оскільки не встановлюють ні предмета державної демографічної політики, ні її суб'єктів та об'єктів, не визначають механізми прийняття і реалізації відповідних рішень, джерела фінансування необхідних заходів та здійснення належного контролю. Обґрунтовується, що їх змістовна наповнюваність зосереджена переважно на подоланні негативних тенденцій окремих демографічних процесів та усуненні їх негативних наслідків, ніж на створенні таких соціально-економічних умов, які б сприяли відтворенню населення більш високої якості в усіх соціальних групах. Доведено, що демографічна політика розглядається як окрема, особлива та специфічна складова соціально-економічної політики, реалізація якої не може впливати на зміни загальної демографічної ситуації. Робиться висновок про необхідність прийняття відповідного закону, чіткого визначення суті, мети, завдань, системи принципів демографічної політики. При цьому демографічна політика має формуватися з її розуміння як особливої спрямованості, демографічної орієнтації соціально-економічної політики держави. Саме такий підхід забезпечуватиме підвищення ефективності державного впливу на процеси відтворення населення, досягнення сталого демографічного розвитку.

Ключові слова: державне управління, державне регулювання, демографічна політика, механізми державного регулювання, демографічний розвиток, відтворення населення, демографічні процеси.

Problems of «demographic laws» in Ukraine

L.M. MELNYCHUK

Ministry of social policy of Ukraine, Kyiv, Ukraine, E-mail: melara@ukr.net

Abstract

Analyzed the national legislation in the context of strategic targets and directions of state influence on the processes of population development, the population policy implementation in Ukraine. Considered a number of the approved by the government legal acts aimed at overcoming the negative tendencies in reproduction, at the overall changes in the demographic situation. Proved the insufficient and poor regulatory support for implementation of population policy. It is shown that the existing regulations do not provide a sufficient legal basis for specific administrative or regulatory activity in this area, because they set neither the subject of the state population policy, nor its objects and legal

© Л.М. Мельничук, 2014

entities. They also do not define the mechanisms for the adoption and implementation of appropriate solutions, the sources of necessary measures financing, and proper control procedures. Substantiated that their semantic fullness focused mainly on overcoming the unfavorable tendencies in some demographic processes and eliminating their negative effects, rather than on the creation of social and economic conditions that are conducive to the population reproduction of higher quality in all social groups. It is proved that population policy is seen as a separate, special and specific component of social and economic policy, the implementation of which can not influence the overall changes in the demographic situation. It is concluded about the need to pass a proper law with a clear definition of the essence, goals, objectives, and principles of population policy. Thus the population policy should be formed on its understanding as a special demographic targeting social and economic policy. This approach will provide improve the efficiency of state influence on the processes of population reproduction.

Keywords: state administration, state regulation, population policy, mechanisms for state regulation, population development, population reproduction, demographic processes.

Постановка проблеми. Демографічна ситуація будь-якої країни віддзеркалює її соціально-економічне благополуччя, демографічні процеси є впливовим фактором реалізації економічних та соціальних перетворень. Однак внаслідок втрати суспільним організмом здатності до самовідтворення населення у необхідній кількості та якості демографічна ситуація в Україні набула кризового характеру. Сучасні тенденції відтворення демографічного потенціалу країни спричиняють порушення стану її демографічної безпеки і призводять до нестабільності суспільного розвитку, що має конкретні соціально-економічні наслідки. Демографічна криза, зумовлюючи фізичний, інтелектуальний і духовний занепад суспільства, є однією із найзначніших загроз національній безпеці України.

При цьому подолання кризових явищ демографічної реальності можливе лише за постійного та наполегливого нарощування «ефективних демополітичних зусиль держави», формування дієвих механізмів протидії тим чинникам, які зумовлюють наявні проблеми, отже розробку та реалізацію відповідної демографічної політики. Це, в свою чергу, потребує належного її нормативно-правового забезпечення, яке виступає визначальним компонентом ефективного державного впливу на суспільні процеси в цілому та процеси демографічного розвитку зокрема. Аналіз правового поля

щодо втручання держави у перебіг демографічних процесів дасть можливість виявити особливості та проблеми «демографічного законодавства», визначити основні напрями його вдосконалення.

Аналіз досліджень і публікацій. Чимало демографічних досліджень зарубіжних та вітчизняних фахівців (А. Вишневського, І. Курило, Е. Лібанова, О. Макарової, В. Медкова, В. Піскунова, В. Стешенко, Л. Чуйко та інших) присвячено питанням вироблення рекомендацій стосовно загальних напрямів і конкретних заходів політики в галузі населення, спрямованої на зміну демографічних процесів. Значна увага до демографічної проблематики приділяється й фахівцями галузі науки державного управління, зокрема А. Дегтярем, Л. Костровець, Н. Назар, В. Симоненком.

Проте правові засади формування та реалізації демографічної політики розглянуто у публікаціях лише аспектно, що зумовлює необхідність здійснення комплексного аналізу нормативно-правових актів з питань демографічної політики та виявлення прогалин правового поля щодо впливу державних органів на процеси відтворення населення для подальшого вироблення рекомендацій щодо їх усунення.

Мета дослідження – на основі аналізу національного законодавства у контексті стратегічних орієнтирів, напрямів державного впливу на процеси

демографічного розвитку з'ясувати рівень нормативно-правового забезпечення реалізації демографічної політики та запропонувати шляхи його вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Законодавство завжди виступало і виступає не тільки як засіб впливу держави на суспільні процеси, але і як рушій визначених цілей і методів владних структур. Саме тому держава за допомогою закону регулює суспільні відносини, в тому числі пов'язані з якісним та кількісним відтворенням населення. У цьому зв'язку, одним із інструментів демографічної політики виступає «демографічне законодавство». Така назва, звичайно, умовна, оскільки демографічне законодавство не є і не може бути окремою галуззю права, з огляду на те, що «відтворення населення не може бути зведене до будь-якої окремої, «чисто демографічної» сфери суспільного буття» [13, с. 145]. Таке законодавство включає в себе сукупність нормативно-правових актів різних галузей права, покликаних прямо чи опосередковано регулювати демографічні процеси. При цьому враховуючи, що «відтворення населення здійснюється в усьому просторі суспільного життя» [1, с. 466], аналіз демографічного законодавства прирівнюється до аналізу демографічного спрямування нормативно-правової бази реалізації всієї соціально-економічної політики, або принаймні основних її напрямів, що неможливо здійснити в рамках одного дослідження.

Тому зупинимося на розгляді нормативно-правових основ формування та реалізації власне демографічної політики. Варто відзначити, що донедавна стан демографічної політики незалежної Української держави був пов'язаний переважно з практикою її здійснення у радянські часи, характерною рисою якої була відсутність офіційних заяв стосовно її цілей та системності, цілісності впровадження. Демополітика була «основана на її розумінні як окремої сфери впливу на відтворення населення у вузькій трактовці й саме тому ніколи не була ефективною» [13, с. 145]. Це пояснює її орієнтацію в основному на підвищен-

ня народжуваності шляхом соціальних виплат сім'ям з дітьми, встановлення права працюючих матерів на соціальні відпустки, які продовжували здійснюватися відповідно до радянського законодавства з незначним коригуванням.

Крім того, прикладом такої звуженості політики у сфері відтворення населення варто назвати низку прийнятих у перше десятиліття незалежності нормативно-правових актів. Так, з метою створення необхідних умов для раціонального поєднання жінкою професійної зайнятості з материнством, поліпшення становища сім'ї, охорони материнства і дитинства запроваджено реалізацію Довгострокової програми поліпшення становища жінок, сім'ї, охорони материнства і дитинства (1992 р.) [3]. Надаючи важливого значення поліпшенню становища сім'ї, урядом розроблено та затверджено заходи щодо посилення охорони материнства та дитинства (1998 р.) [10]. З метою поліпшення демографічної ситуації приймається Указ Президента України «Про заходи щодо заохочення народжуваності в Україні» (2002 р.) [9], яким поліпшення демографічної ситуації, забезпечення підтримки сімей з дітьми, посилення соціального захисту материнства і дитинства визначено пріоритетними напрямками соціальної політики держави. На його виконання розробляються Комплексні заходи щодо заохочення народжуваності в Україні на 2002-2007 роки [4]. У цей же час Кабінетом Міністрів України затверджуються Концепція безпечного материнства та відповідні заходи на 2002-2005 роки, прийняття яких викликане, зокрема, занепокоєнням щодо «погіршення демографічної ситуації та зниження здорового дітонародження» [5; 6].

Лише під час проведення у 2003 р. парламентських слухань «Демографічна криза в Україні: її причини та наслідки» було офіційно заявлено про необхідність комплексного вирішення демографічних проблем. Відповідно до Рекомендацій слухань [11] та з метою пом'якшення демографічної кризи, усунення загрози національній безпеці України в соціально-економічній сфері, подолання

негативних тенденцій відтворення населення урядом розроблено та схвалено Концепцію демографічного розвитку на 2005-2015 роки [12]. Зазначеним нормативно-правовим актом було визначено низку демографічних проблем, окреслено основні завдання їх вирішення, намічено пріоритети демографічного розвитку та етапи реалізації Концепції.

З метою впровадження основних положень Концепції передбачалося розробити та забезпечити виконання плану відповідних заходів. Натомість, на наш погляд, без об'єктивної необхідності, а скоріше з політичних міркувань, вищевказаний документ було скасовано та затверджено Стратегію демографічного розвитку в період до 2015 року [8], яка на сьогодні виступає основним та єдиним офіційним документом, що визначає позиції нашої держави стосовно проблем демографічного розвитку та здійснення демографічної політики. Метою Стратегії визначено поліпшення якісних характеристик рівня життя населення та гармонізацію процесів його відтворення на основі відродження духовності української нації та національних традицій, відновлення сімейних цінностей, забезпечення морального здоров'я сім'ї, виховання свідомого батьківства та запобігання соціальному сирітству.

Цим правовим актом окреслюються ті ж проблеми демографічного розвитку країни, що були визначені Концепцією, а саме: формування та розвитку сім'ї, зміни шлюбно-сімейної ситуації, зниження народжуваності, погіршення стану здоров'я населення, проблеми його старіння, значна диференціація демографічного розвитку регіонів, проблеми регулювання міграційних процесів. Відповідно до перелічених проблем висувуються й основні завдання демографічного розвитку. Проте на відміну від Концепції «пріоритети-напрями» деталізуються у «пріоритети-заходи».

Зокрема, відповідно до перерахованих завдань, серед основних пріоритетів реалізації державної демографічної політики варто виокремити такі.

У сфері підвищення народжуваності

і розвитку сім'ї: формування сприятливого соціально-психологічного клімату у суспільстві для утворення сім'ї та позитивної налаштованості громадян на сімейні цінності, формування у батьків настанов на дводітну родину, свідомого ставлення до сімейних обов'язків; створення економічних передумов для задоволення потреби сім'ї в дітях, поліпшення якості життя сімей, сприяння та підтримка виховної функції сім'ї; сприяння формуванню у суспільстві середнього класу як основи матеріального благополуччя сім'ї; вдосконалення реалізації житлової політики з метою посилення її демографічної спрямованості; посилення гарантій охорони материнства та дитинства, соціального захисту сімей з дітьми; упорядкування мережі дошкільних навчальних закладів.

Для поліпшення здоров'я, зниження рівня смертності та збільшення тривалості життя визнано за необхідне, перш за все: створити умови для забезпечення доступу широких верств населення до засобів збереження та поліпшення здоров'я; реформувати систему охорони здоров'я з метою підвищення її ефективності та покращення ресурсного забезпечення; формувати суспільну налаштованість на здоровий спосіб життя, особистісну мотивацію до збереження та поліпшення здоров'я; створити безпечне для життя і здоров'я довкілля; сприяти розвитку масової фізичної культури та спорту. У сфері регулювання міграційних процесів заплановано, зокрема: створення умов для подолання тенденції виїзду висококваліфікованих спеціалістів за кордон на низькокваліфіковані роботи; посилення боротьби з нелегальною міграцією; збільшення можливостей легального працевлаштування громадян України за кордоном та забезпечення їх соціальної захищеності; поширення практики укладання міжурядових угод про взаємне працевлаштування громадян та їх соціальний захист, практики укладання міжурядових угод про взаємне визнання документів про освіту.

У Стратегії передбачено також низку важливих заходів для адаптації українського суспільства до процесу демогра-

фічного старіння населення, забезпечення гармонізації соціальних відносин між представниками різних поколінь. Окремі заходи спрямовані на подолання регіональної диференціації демографічного розвитку.

Однак, незважаючи на важливість і необхідність запланованих дій, все ж змістова наповнюваність демографічної політики зосереджена переважно на подоланні негативних тенденцій окремих демографічних процесів та усуненні їх негативних наслідків, а ніж на створенні таких соціально-економічних умов, які б сприяли відтворенню населення більш високої якості в усіх соціальних групах. Крім того, низка визначених «пріоритетів» мають переважно організаційний характер, а тому їх взагалі важко назвати стратегічними. Для прикладу, це: оптимізація мережі центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, оптимізація їх діяльності; вдосконалення мережі культурних і консультаційних закладів; удосконалення порядку акредитації закладів охорони здоров'я; забезпечення закладів охорони здоров'я усіх рівнів сучасним діагностичним обладнанням; збільшення штатної чисельності працівників МВС, які займаються виявленням та припиненням незаконної діяльності, пов'язаної з посередництвом у працевлаштуванні за кордоном тощо. Зрозуміло, що само по собі здійснення перелічених пріоритетів не вплине і не може вплинути на перебіг демографічних процесів, вирішення демографічних проблем, а тим паче забезпечення сталого демографічного розвитку.

Причина, на нашу думку, такої ситуації в критичній відсутності структурованості вказаного документа, визначення чіткого механізму її впровадження. Так, зазначеним актом окреслено лише умови її реалізації, які полягають в удосконаленні нормативно-правової бази щодо демографічного розвитку. Однак, реалізація стратегічних напрямів у цій сфері потребує щонайменше інституційного, організаційного, ресурсного, науково-методичного забезпечення.

Далі. Провідними демографами-теоретиками вже, принаймні, упродовж

півстоліття акцентується увага на те, що демографічна політика може виступати ефективним інструментом цілеспрямованого впливу на демографічні процеси лише тоді, коли вона буде достатньо стабільна в своїх основних напрямках, зокрема, приймаючи за масштаб часу довжину покоління [1; 2; 13]. Тому терміном реалізації Стратегії мав би бути період, який відповідав вказаному періоду часу, а не «висмикнуті 10 років відносного благополуччя у демографічному відношенні» [14, с. 272]. Особливо зважаючи на те, що за короткий час ситуацію істотно змінити неможливо через інерційність демографічних процесів.

Разом з тим, демографічна політика повинна відмічатися достатньою гнучкістю в конкретних питаннях, аби реагувати на мінливі особливості кожного поточного моменту. Таку гнучкість, на нашу думку, покликаний забезпечувати організаційний механізм реалізації Стратегії. На сьогодні ним виступає лише відповідний план заходів [7], розроблений та затверджений Кабінетом Міністрів України на той же період, що й сама Стратегія. На наш погляд, за таких обставин відсутня можливість поточної оцінки результатів впровадження Стратегії демографічного розвитку та внесення відповідних коректив до плану заходів з урахуванням особливостей демографічної ситуації та отриманих результатів. Тому такий план заходів мав би розроблятися та затверджуватися щороку. А це, у свою чергу, зумовлює необхідність визначення в Стратегії системи моніторингу та оцінки її реалізації.

Крім того, аналіз заходів цього плану засвідчує, що на безпосереднє вирішення демографічних проблем спрямовано менше 50 % заходів, зокрема: на розв'язання проблем народжуваності та розвитку сім'ї заплановано 7 заходів (18% від їх загальної кількості), поліпшення здоров'я, зниження рівня смертності та збільшення тривалості життя – 5 заходів (13%), регулювання міграційних процесів – 4 заходи (10 %), подолання негативних наслідків старіння населення – 1 захід (2,6%), демографічний розвиток регіонів – 2 заходи (5%).

Решта заходів мають забезпечуючий характер, причому частково забезпечуючий, оскільки спрямовані вони переважно на формування інформаційної бази здійснення демографічної політики.

І це план десятилітнього періоду. За таких обставин сподіватися на досягнення поставлених цілей та вирішення наявних демографічних проблем не доводиться.

Висновки. Таким чином, варто відмітити, що прийняття Стратегії демографічного розвитку є вагомим кроком уперед в питаннях здійснення демографічної політики, вирішення складних та суперечливих проблем демографічного розвитку. Разом з тим, результати аналізу основних демографічних проблем, висвітлених у Стратегії, яскраво засвідчують критичну недостатність визначених заходів для забезпечення гармонійного відтворення населення.

Крім того, вказаний нормативно-правовий акт не може служити достатньою правовою основою для конкретної управлінської чи регулюючої діяльності, тому що не встановлює ні предмета державної демографічної політики, ні її суб'єктів та об'єктів, не визначає механізми при-

йняття і реалізації відповідних рішень, джерела фінансування необхідних заходів та здійснення належного контролю, що спонукає до висновку про необхідність «легалізації демографічної політики» шляхом прийняття відповідного закону, чіткого визначення її суті, мети, завдань, системи принципів.

Недостатня наукова розробленість проблеми та необхідність формування цілісної моделі державного регулювання демографічного розвитку в Україні потребують дослідження питань щодо: основних проблем та факторів впливу на демографічну поведінку населення і відповідно конкретизації завдань, напрямів та об'єктів державного регулювання; функціонально-організаційної структури регулювання з метою вироблення пропозицій адекватного інституційного забезпечення регулюючої діяльності у сфері відтворення населення; визначення більш ефективних способів, прийомів та засобів державного впливу на демографічні процеси тощо. Наявність відповідних наукових розробок дозволила б удосконалити нормативно-правову базу державної демографічної політики та активізувати її реалізацію.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Демографічна криза в Україні : проблеми дослідження, витоки, складові, напрями протидії / НАН України ; Інститут економіки ; за ред. В. Степенко. – Київ : [б. в.], 2001. – 560 с.
2. Пискунов В.П. О некоторых теоретических вопросах демографической политики / В.П. Пискунов // Демографические тетради. Вып. 2-3. – К., 1970. – С. 40-92.
3. Про Довгострокову програму поліпшення становища жінок, сім'ї, охорони материнства і дитинства : постанова Кабінету Міністрів України від 28.07.1992 № 431 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>
4. Про затвердження комплексних заходів щодо заохочення народжуваності на 2002-2007 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.07.2002 № 355-р [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>
5. Про затвердження заходів щодо реалізації Концепції безпечного материнства на 2002-2005 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.10.2002 № 583-р [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>
6. Про затвердження Концепції безпечного материнства : розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.03.2002 № 161-р [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>
7. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Стратегії демографічного розвитку на період до 2015 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 06.06.2007 № 382-р [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>
8. Про затвердження Стратегії демографічного розвитку в період до 2015 року : постанова Кабінету Міністрів України від 24.06.2006 № 879 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>
9. Про заходи щодо заохочення народжуваності в Україні : Указ Президента України від

03.01.2002 № 5 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>

10. Про заходи щодо посилення охорони материнства та дитинства : постанова Кабінету Міністрів України від 04.12.1998 № 1929 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>

11. Про Рекомендації парламентських слухань «Демографічна криза в Україні: її причини та наслідки» : Постанова Верховної Ради України від 05.06.2003 № 940-IV [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>

12. Про схвалення Концепції демографічного розвитку на 2005-2015 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.10.2004 № 724-р [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>

13. Стещенко В.С. Деякі теоретичні аспекти протидії демографічній кризі / В. С. Стещенко, В. П. Піскунов // Формування ринкової економіки: Зб. наук. праць : Спец. вип.: Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Демографічний розвиток України та пріоритетні завдання демографічної політики». – Т.1. – К.: КНЕУ, 2006. – С 144-154.

14. Шевчук П.Є. Теоретичні засади демографічної політики в Україні / П. Є. Шевчук, Г. Ю. Швидка // Формування ринкової економіки: Зб. наук. праць : Спец. вип.: Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Демографічний розвиток України та пріоритетні завдання демографічної політики». – Т.2. – К.: КНЕУ, 2006. – С. 270-277.

REFERENCES:

1. Demografichna kryza v Ukraini : problemy doslidzhennia, vytoky, skladovi, napriamy proty-dii (Demographic Crisis in Ukraine: problems of research, the origins, components, lines counter.). *NAN Ukrainy; Instytut ekonomiky*. Kyiv, 2001. 560 p.

2. Piskunov V.P. O nekotorykh teoreticheskikh voprosakh demograficheskoy politiki (On some theoretical problems of population policies). *Demograficheskie tetrady*. Vyp. 2-3. K., 1970. P. 40-92.

3. Pro Dovhostrokovu prohramu polipshennia stanovvishcha zhinok, simi, okhorony materynstva i dytynstva: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 28.07.1992 № 431 (Term program on the Advancement of Women, Family, Motherhood and Childhood: Cabinet of Ministers of Ukraine of 28.07.1992 № 431). *Verkhovna Rada Ukrainy*. Mode of access : <http://www.rada.gov.ua>

4. Pro zatverdzhennia kompleksnykh zakhodiv shchodo zaokhochennia narodzhuvanosti na 2002-2007 roky : rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 01.07.2002 № 355-r (Approval on comprehensive measures to promote fertility in 2002-2007: Cabinet of Ministers of Ukraine of 01.07.2002 № 355-p). *Verkhovna Rada Ukrainy*. Mode of access : <http://www.rada.gov.ua>

5. Pro zatverdzhennia zakhodiv shchodo realizatsii Kontseptsii bezpechnoho materynstva na 2002-2005 roky : rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 15.10.2002 № 583-r (Approval on Measures of the Safe Motherhood 2002-2005: Cabinet of Ministers of Ukraine of 15.10.2002 № 583-p). *Verkhovna Rada Ukrainy*. Mode of access : <http://www.rada.gov.ua>

6. Pro zatverdzhennia Kontseptsii bezpechnoho materynstva : rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 29.03.2002 № 161-r (On Approval of the Concept of safe motherhood: Cabinet of Ministers of Ukraine of 29.03.2002 № 161-p). *Verkhovna Rada Ukrainy*. Mode of access : <http://www.rada.gov.ua>

7. Pro zatverdzhennia planu zakhodiv shchodo realizatsii Stratehii demografichnoho rozvytku na period do 2015 roku : rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 06.06.2007 № 382-r (Approving the plan of actions to implement strategies for economic development for the period up to 2015: Cabinet of Ministers of Ukraine of 06.06.2007 № 382-p.). *Verkhovna Rada Ukrainy*. Mode of access : <http://www.rada.gov.ua>

8. Pro zatverdzhennia Stratehii demografichnoho rozvytku v period do 2015 roku : postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 24.06.2006 № 879 (Approval on Demographic Development Strategy till 2015: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 24.06.2006 № 879.). *Verkhovna Rada Ukrainy*. Mode of access: <http://www.rada.gov.ua>

9. Pro zakhody shchodo zaokhochennia narodzhuvanosti v Ukraini : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 03.01.2002 № 5 (On measures to promote fertility in Ukraine: Order of the President of Ukraine of 03.01.2002 № 5.). *Verkhovna Rada Ukrainy*. Mode of access : <http://www.rada.gov.ua>

10. Pro zakhody shchodo posylennia okhorony materynstva ta dytynstva : postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 04.12.1998 № 1929 (On measures to strengthen the protection of motherhood and childhood: Cabinet of Ministers of Ukraine of 04.12.1998 № 1929.). *Verkhovna Rada Ukrainy*. Mode of access : <http://www.rada.gov.ua>

11. Pro Rekomendatsii parlamentskykh slukhan «Demohrafichna kryza v Ukraini: yii prychny ta naslidky» : Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 05.06.2003 № 940-IV (Recommendations of the parliamentary hearings on «The demographic crisis in Ukraine: its causes and consequences»: Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine of 05.06.2003 № 940-IV.). *Verkhovna Rada Ukrainy*. Mode of access : <http://www.rada.gov.ua>
12. Pro skhvalennia Kontseptsii demohrafichnoho rozvytku na 2005-2015 roky : rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 08.10.2004 № 724-r (On Approval of the Concept of Demographic Development 2005-2015: Cabinet of Ministers of Ukraine of 08.10.2004 № 724-p.). *Verkhovna Rada Ukrainy*. Mode of access : <http://www.rada.gov.ua>
13. *Steshenko V.S.* Deiaki teoretychni aspekty protydii demohrafichnii kryzi (Several theoretical aspects of countering demographic crisis.). *Formuvannia rynkovoï ekonomiky: Zb. nauk. prats : Spets. vyp.: Materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. «Demohrafichnyi rozvytok Ukrainy ta priorityetni zavdannia demohrafichnoi polityky»*. Vol.1. K.: KNEU, 2006. P. 144-154.
14. *Shevchuk P.Ye.* Teoretychni zasady demohrafichnoi polityky v Ukraini (The theoretical basis of population policy in Ukraine). *Formuvannia rynkovoï ekonomiky: Zb. nauk. prats : Spets. vyp.: Materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. «Demohrafichnyi rozvytok Ukrainy ta priorityetni zavdannia demohrafichnoi polityky»*. Vol. 2. K.: KNEU, 2006. P. 270-277.

Мельничук Лариса Михайлівна – кандидат наук з державного управління
Міністерство соціальної політики України
Адреса: 01001, м. Київ, вул. Еспланадна, 8/10
E-mail: melara@ukr.net

Melnychuk Larysa Mykhailivna – PhD in public administration
Ministry of social policy of Ukraine
Address: 8/10, Esplanadna str., Kyiv, 01001
E-mail: melara@ukr.net